

Bukovinian State
Medical University

ВДНЗ України «Буковинський
державний медичний університет»

Ștefan cel Mare University
of Suceava

Сучавський університет імені
Штефана чел Маре

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

AKTUALINI PYTANNIA SUSPILINIH
NAUK TA ISTORII MEDITSINI
(APSNIM)

CURRENT ISSUES OF SOCIAL
STUDIES AND HISTORY OF
MEDICINE

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
И ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ

ENJEUX ACTUELS DES SCIENCES
SOCIALES ET DE L'HISTOIRE DE
LA MEDECINE

Спільний українсько-румунський науковий журнал
Joint Ukrainian-Romanian scientific journal

2018, 1 (17)

<i>Журнал засновано в 2013 р.</i> <i>Перереєстровано 27.07.2015 р. у Міністерстві юстиції України (Свід. № 21495-11295ПП – Сер. КВ)</i>	<i>Journal started publishing in 2013 year.</i> <i>Re-registered in the Ministry of Justice of Ukraine 27.07.2015 p (Cert.of registr. № 21495-11295PP – Ser. KB)</i>
<i>Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з історичних (Наказ МОН України № 515 від 16.05.2016р.) та філологічних наук (Наказ МОН України № 1222 від 07.10.2016 р.)</i>	<i>Journal is on the List of Scientific Professional publication of the Ministry of Education and Science of Ukraine, entitled to publish main results of dissertations in different fields of Historical sciences (order № 515 of 16.05.2016) and Philological sciences (order № 1222 of 07.10.2016)</i>

President:

Dr. of Medicine, Prof. **Taras Boychuk** (Bukovinian State Medical University)

Editors-in-Chief:

Dr. of History, Prof. **Stefan Purici** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Dr. of History, Prof. **Antoni Moyses** (Bukovinian State Medical University)

Executive Editors:

Ph.D., Associate Prof. **Antonina Anistratenko**, responsible for the electronic version of the journal

Ph.D., Lecturer **Lilia Roman** (Bukovinian State Medical University)

Ph.D., Lecturer **Harieta Mareci Sabol** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Editors Assistants:

Ph.D., Associate Prof. **Inha Tymofijchuk** (Bukovinian State Medical University)

Ph.D., Lecturer **Vasile M. Demciuc** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Executive secretaries: Lecturer **Iryna Kaizer**, Lecturer **Tetyana Nykyforuk**

INDEXING: Index Copernicus – 73,78 (2016) | Infobase Index – 2,8 (2016) | MIAR – 2,8 (2016) | SRJIF – 3,98 (2017) | JICIndex – 0,110 (2017)

Journal was registered in the international scientometric and bibliographical database *Index Copernicus*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Ulrichs Web*, *Erih Plus*, *Scientific Indexing Services*, *eLibrary*, *Index of Turkish Education*, *Infobase Index*, *OAJI*, *World Cat*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Sherpa/Romeo*, *Scientific Journal Impact Factor (SJIF)*, *Information Matrix for the Analysis of Journals (MIAR)*, *Journals Factor (JF)*, *International Institute of organized research (I2OR)*, *Journals Impact Factor*, *International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)*, *Rootindexing*, *Science Research Journal Impact Factor (SRJIF)*, *JICIndex*, was published in database: *Google Scholar*, *SCIARY WorlWide Elibrary (SUA)*, *Central and Eastern European Online Library (Germany)*.

Editorial Board:**Social sciences:**

Associate Prof. **Gennadii Kazakevych**, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (Ukraine);
 Prof. **Michel Kerautret**, Dr. of History, Ecole des Hautes études en sciences sociales (Paris, France);
 Prof. **Zenon Kohut**, Dr. of History, Alberta University (Edmonton, Canada);
 Prof. **Oleksandr Kurochkin**, Dr. of History, M. Rylskiy Institute of Art, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine);
 Chief Research Worker **Elisaveta Kvilincova**, Dr. of History, Institute of Cultural Heritage, Academy of Sciences (Chisinau, R. Moldova);
 Prof. **Yuri Makar**, Dr. of History, Academician of the Ukrainian Academy of History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
 Senior Research Associate **Paul Meerts**, Dr. of History, Institute of International Relations Clingendael (The Hague, Netherlands);
 Prof. **Olimpia Mitric**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Georghe Onișor**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Associate Prof. **Florin Pintescu**, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Academician **Stepan Pavliuk**, Dr. of History, Director of the Institute of Ethnology, Academy of Sciences (Ukraine);
 Academician **Anna Skrypnyk**, Dr. of History, Director of the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, Ukraine);
 Prof. **Andrzej Wawryniuk**, Dr. of History, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Cholmie (Poland);
 Prof. **Vitaliy Dokash**, Dr. of Philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
 Prof. **Mychailo Marchuk**, Dr. of Philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
 Prof. **Sorin Tudor Maxim**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Diego Sanches Mecka**, Dr. of Philosophy, National University of Distance Education (Madrid, Spain);
 Assoc. Prof. **George Neamtu**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Ivan Ostaschuk**, Dr. of Philosophy, Bukovinian State Medical University, M.P. Dragomanov National pedagogical University (Ukraine);
 Assoc. Prof. **Bogdan Popoveniuc**, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Assoc. Prof. **Nina Zoriy**, Ph. D. of Philosophy, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Prof. **Bertrand Badiou**, Dr. Of Philosophy, Ecole normale supérieure (Paris, France);
 Prof. **Piotr Borek**, Dr. of Philology, Head of the Polish Philology Institute Krakiv Pedagogical University (Poland);
 Prof. **Mircea A. Diaconu**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Assoc. Prof. **Evelina-Mezalina Graur**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Adam Falowski**, Dr. of Philology, Head of the East Slavic Philology Institute Jagiellonian University (Poland);
 Prof. **Roma Franko**, Dr. Of Philology, University of Saskatchewan (Canada);
 Assoc. Prof. **Simona-Aida Manolache**, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Hanna Martynova**, Dr. of Philology, Bohdan Chmelnytskyi Cherkasy National University (Ukraine);
 Prof. **Nagy Rodica-Măriora**, Dr. of Filology, Head of the Scientific library in Ștefan cel Mare University of Suceava;
 Prof. **Antoaneta Olteanu**, Dr. of Philology, Bucharest University (Romania);
 Assoc. Prof. **Oleksandr Rak**, Ph. D. of Philology, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Prof. **Nataliya Rusnak**, Dr. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine);
 Chief Research Worker **Anna-Maria Sorescu-Marinkovich**, Dr. of Philology, Balkan Institute at Serbian Academy of Sciences and Art (Belgrad);
 Assoc. Prof. **Nadia Laura Serdenciuc**, Dr. of Educational Sciences, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania).

History of medicine:

Assoc. Prof. **Carmen Cornelia Bălan**, Dr. of Psychology, Ștefan cel Mare University of Suceava (Suceava, Romania);
 Prof. **Vasyl Cheban**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Dr. med. Dipl.-Psych, MBA, **Gerhardt Dammann**, Chief of Psychiatrische Klinik Münsterlingen and the psychiatric services Thurgau (Switzerland);
 Prof. **Alexander Fediv**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Prof. **Oleksandr Ivashiuk**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Prof. **Yuzef Podguretski**, Dr. of Psychology, Opole University (Poland);
 Prof. **Alfred Prits**, Dr. of Psychology, Pres. of World Psychology Union, Head of Psychotherapy and Psychoanalysis Institute in Vienna (Austria);
 Prof. **Viktor Tashchuk**, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (Ukraine);
 Prof. **Dmytro Tyntyuk**, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N.Testemitsu (R. Moldova);
 Prof. **Bohdan Vasylevskiy**, Dr. of Medicine, Chief of Psychosomatik Institute (Warsaw, Poland);
 Prof. **Konstantin Yetso**, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N.Testemitsu (R. Moldova).

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія "Філологічні науки" || Current issues of Social studies and History of Medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Series "Philological sciences"/ Редколегія: Т. Бойчук, Ш. Пуріч, А. Мойсей. Чернівці–Сучава: БДМУ. 2018. № 1 (17). 102 с.

ISSN: 2311-9896; EISSN 2411-6181

The actual problems of world history, history of Ukraine, history of religion, ethnogenesis and traditional culture of peoples, archeology, philosophy, linguistics, literature and history of medicine are investigated in the journal. The journal is the international edition according to the sphere of extension and geography of the authors.

The publication is aimed at the higher educational institutions, academic institutes, and cultural institutions staff.

ББК 60я53+5г.я43

The journal is published in paper and electronic version with the resolution of the academic council of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University" (Decision № 6. Date 22.02.2018).

The authors are responsible for the selection, accuracy of given information, citations, proper names, geographical names and other data.

Publishing: 2-4 issues a year. Languages: Ukrainian, Russian, English, French.

Address: Ukraine, 58000, Chernivtsi, Heroiv Maidanu str., 3, Department of Social Sciences and Ukrainian Studies.
 Tel.: (0372) 520871. **E-mail:** snim@bsmu.edu.ua; society@bsmu.edu.ua

The electronic version of the journal is available on the Web sites: <http://apsnim.bsmu.edu.ua>; <http://doaj.org> (Directory of Open Access Journals); <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (Scientific periodicals of National V. Vernadskij library web-site); <http://scholar.google.com.ua> (Google Scholar); <http://e-apsnim.bsmu.edu.ua> (OJS).

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ

Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Лариса ШУТАК, Галина НАВЧУК,
ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua; navchuk.galina@bsmu.edu.ua

T. SHEVCHENKO'S EPISTOLARY HERITAGE FEATURES

Larysa SHUTAK, Halyna NAVCHUK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University»,
Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID 0000-0001-8038-4080, RESEARCHER ID S-61-30-2016
ORCID ID 0000-0002-4624-1796, RESEARCHER ID S-61-40-2016

Шутак Л. Б., Навчук Г. В. Особливості епістолярного насліддя Т. Г. Шевченко. *Цель исследования* – анализ епістолярного насліддя Т. Г. Шевченко, в первую очередь образа Украины в период с 1839 года по 1849 год. При этом рассмотрены письма Т. Г. Шевченко к родным и друзьям, выяснено, что образ Украины красной нитью проходит сквозь весь епістолярный поэта: в них чувствуется его искренняя любовь к Украине, переживание за ее судьбу, стремление быть на родной земле. Достижение поставленной цели предусматривает выполнение таких **заданий**: аргументировать целесообразность и важность предлагаемого исследования; ввести к активному научному применению в украинском литературоведении неисследованный епістолярный поэта; на материале переписки охарактеризовать отношение поэта к Украине. **Методы исследования**: *художественного анализа* – для выяснения особенностей построения и тематики епістолярия Т. Г. Шевченко, *описательный* – для описания основных явлений в процессе переписки; *сопоставление* – для анализа, синтеза и обобщения основных особенностей современного епістолярия. **Научная новизна.** Впервые сделана попытка выделить из малоизученного епістолярия Т. Г. Шевченко образ Украины, соединив его с образом родного дома и родины. **Выводы.** В письмах Т. Г. Шевченко чувствуется искренняя любовь к Украине, переживания за ее судьбу, стремление всегда быть на родной земле, слышать родной язык, даже на чужбине, вдали от родного края. При этом ощутимо сочетание объективного и субъективного, пережитого и того, о чем мечтал поэта. Исследование писем Т. Шевченко (1839 – 1849 гг.) позволяет, кроме прочего, понять дух эпохи, в которой жил выдающийся поэта, особенность и специфику современной ему речи.

Ключевые слова: *епістолярій Т. Г. Шевченко, письма, літературна критика, лінгвістическіе дослідження, концепт Україна, ностальгія, родной край, родное слово, семья.*

„Я так її, я так люблю мою Україну убогу...”

Т. Шевченко

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. В останні роки в українському літературознавстві значно зросла увага до письменницького листування. Це відображено в різних джерелах, зокрема в епістолярних пам'ятках, приватній кореспонденції письменників-класиків, науковому коментуванні цих творів тощо. Плідні пошуки літературознавців сприяли цінним знахідкам нових епістолярних матеріалів і їх оприлюдненню в часописах, збірниках, наукових розвідках. Словник-довідник літературознавчих термінів за ред. Р. Гром'яка епістоли, або епістолярну літературу (від грец. epistole – лист) визначає як різножанровий твір художньої літератури, в якому використовується форма листа чи послання, узалежнена законами художньої умовності¹. У літературознавчій енциклопедії Ю. Ковалів зазначає, що епістола чи епістолярна література (від лат. epistola, від грец. epistole) – це різновид твору художньої літератури та критики, в якому використовується форма листа або послання². На жаль, жанрово-стильова специфіка листів українських критиків і письменників тривалий час залишалися на периферії наукових інтересів. Тільки в останні десятиліття поживилася

наукова робота у цьому руслі, досліджується український епістолярій, його особливості, вплив на становлення особистості автора, тематику творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Листування стало предметом ґрунтовних досліджень низки науковців, як-от: О. Галича, Л. Гінзбург, В. Качкана, М. Коцюбинської, В. Кузьменка, Ж. Ляхової, Г. Мазохи тощо. Адже письменницький епістолярій посідає вагоме місце в історії розвитку національної літератури від античних часів і донині. Він є важливою складовою під час аналізу духовно-творчої діяльності митця. Оскільки більшість листів не передбачалися для публікації, багато життєвих ситуацій та історичних колізій у них висвітлювалися об'єктивно. Саме тому вивчення епістолярної спадщини видатних письменників допомагає зануритися у їхні світоглядні бачення, осмислити їх внутрішній світ, відшукати приклади гуманності, дружньої підтримки, вірної й чистої любові чи перейнятися своєрідною манерою їхнього письма. Листування митців слова викликає зацікавлення з боку дослідників, породжує численні інтерпретації, неоднозначні оцінки, стає предметом критичних дискусій чи ґрунтовних досліджень, зокрема, таких учених, як: І. Айзеншток³,

¹ Grom'yak R. T., Kovaliv Yu. I. Literaturoznachnij slovník-dovidnik, 2-e vydannya [Literary dictionary-reference book], K.: Akademiya, 2007, P. 235.

² Kovaliv Yu. I. Literaturoznachcha entsiklopediya: U 2-h t. [Literary encyclopedia in 2 volumes], K.: Akademiya, T. 1, P. 340.

³ Ajzenshtok I. Ya. «Sud'ba literaturnogo nasledstva T. Shevchenko» [The fate of literary heritage T. Shevchenko], *Literaturnoe nasledstvo [Literary heritage]*, 1935, N 19–21, P. 468.

С. Богдан⁴, Т. Бовсунівська⁵, Л. Вашків⁶, В. Гладкий⁷, В. Кузьменко⁸, Ж. Ляхова⁹ та ін.

Виклад основного матеріалу. Проте, як не дивно, епістолярій Т.Г. Шевченка – особистості світового масштабу – мало досліджений у науковій літературі, що стало причиною нашого звернення до цієї теми. Кореспонденція письменника дає змогу краще зрозуміти світоглядні позиції автора і свідчить про його напружену діяльність. Поет листувався з прогресивними громадськими діячами, вченими, митцями, зокрема, це Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, П. Куліш, Марко Вовчок, російський актор М. Щепкін, польський історик і художник Л. Зелеський, учений і фольклорист М. Максимович та інші. У листах Т. Шевченка висловлює цікаві думки про мистецтво й літературу, рідше – суспільно-політичні погляди, особисті проблеми. Письменник сам відповідально ставився до листування, тож у своїх відповідях до адресатів був надзвичайно уважний і високо цінував епістолярну майстерність інших.

Т. Шевченко – це завжди сучасно й в епіцентрі того, що ми називаємо українським культурно-історичним світом, бо він волею історії ототожнений з Україною. Великий Кобзар – виходець із простого народу, з яким жив не лише думкою, але й обставинами буття. Такий кровний зв'язок забезпечив йому глибоке розуміння суспільних законів і шляхів їх розвитку. Мислитель виступав за народну республіку, яка мала витоки в Запорозькій Січі й Гетьманщині, тому закликав народ порвати кайдани і здобувати волю.

Дослідження епістолярного образу Кобзаря – одна з актуальних проблем сучасного літературознавства, вивчення якої сприятиме руйнуванню монументального образу великого генія і наблизитиме нас до пізнання автентичного, „живого” Шевченка. Таке дослідження особливо **актуальне** в контексті сучасних літературознавчих студій, що мають на меті реконструкцію психобразів митців, а сам лист трактують як певний метатекст, як окрему форму літературної діяльності, що „має цілковите право на самостійне існування”¹⁰. Крім того, вивчення письменницького епістолярію нині тісно пов'язане з тенденцією застосовувати філологічний аналіз і задля вивчення фактів позалітературних родів літератури. Основні труднощі рецепції епістолярію пов'язані з потребою застосування широкого контексту – мегатексту – белетристики, біографічних джерел, щоденників, спогадів сучасників, листів-відповідей тощо. Оприлюд-

нення і дослідження епістолярної спадщини Т. Шевченка має свою історію. Із закликом до громадськості опублікувати епістолярій Т. Шевченка найперше звернулася редакція „Основи”, назвавши ці листи „власністю всієї рідної землі – всієї Слов'янщини”¹¹. Справа журналу із публікацією епістолярію видалася вдалою, але короткочасною, через закриття видання 1862 року. Першим дослідником листів Кобзаря був С. Єфремов, який основне своє завдання вбачав у відтворенні текстової автентичності листів, розшифруванні криптонімів, створенні якісного коментаря до тексту листа, проте водночас виокремив й основні риси епістолярної манери письма, стильові доміанти. Однією з перших дослідниць Кобзарєвого листа як самостійного мемуарного жанру, якому притаманна естетична функція літератури, можемо вважати Ж. Ляхову („За рядками листів Тараса Шевченка”, 1984)¹². Літературознавець М. Коцюбинська також цілком справедливо закликає розглядати листи Т. Шевченка як „художній феномен, художній текст, котрий містить поетичні миттєвості, пейзажні мініатюри, перлинки спогадів і настроїв”¹³. Цю тезу ми цілком підтримуємо, особливо щодо інтимних листів поета, які вважаємо поліфонічними белетристично-документальними творами із високим ступенем ліризму.

Усе життя Великого Кобзаря було низкою випробувань. Пройшовши мученицькі кола відчаю, наприкінці життєвого шляху він, нарешті, побачив початок тієї суспільної справи, до якої линув усією душею. Проте не дожив до здійснення того відродження, якому сприяв своїми думками-піснями...

Листування поета-Пророка дає змогу не тільки поглибити і значно розширити біографічні свідчення про нього, а й розкрити його погляди на явища суспільного, літературного й морального характеру. В лаконічних, а подекуди доволі розлогих листах поет ділиться враженнями від перебування далеко за межами рідного краю, про свою художню та мистецьку творчість, роздумує про долю України. Нині відомо 259 епістол Кобзаря. Зі слів самого Т.Г. Шевченка знаємо, що він любив листуватися, а в період заслання це було однією з найбільших потреб, засобом не тільки самовираження, а й зв'язку із зовнішнім світом. „Незвичайна комунікабельність поета, – слушно зазначає І. Айзеншток, – закладений у ньому величезний інтерес до людей і здатність швидко сходитись з ними – все це робить його листування особливо цікавим і цінним не тільки для історика

⁴ Bogdan S. «Do kogos' lyubogo, i dorogogo, i slavnogo...» [To anyone favorite, dear and glorious ...], *Divoslovo [Miracle word]*, 1994, N 2, P. 15–19.

Bogdan S. «Epistolyariy Lesi Ukrayinky i mova etyketu ukrayintsiv» [Epistolary of Lesia Ukrainka and the language etiquette of the Ukrainian people], *Ukrayins'ka mova ta literatura v shkoli [Ukrainian language and literature at school]*, 1993, N 2, P. 33–37.

Bogdan S. «Magichne svichado» epistolyariyu Vasilya Stusa [Magic «Svichado» of epistolary of Vasil Stus], *Divoslovo [Miracle word]*, 2004, N 1, P. 19–23.

⁵ Bovsuniv'ska T. Hudozhnya kontseptsiya zhinki u tvorchosti T. Shevchenka [The artistic concept of a woman in the works of T. Shevchenko], *Divoslovo [Miracle word]*, 1999, T 11, P. 2–6.

⁶ Vashkiv L. Epistolyarna literatura kritika: stanovlennya, funktsiyi v literaturnomu protsesi [Epistolary literary criticism: formation, functions in the literary process], Ternopil': Poligrafist, 1998, 34 p.

⁷ Gladkij V. «Listi pis'mennikov» [Letters from writers], *Ukrayins'ke literaturoznavstvo [Ukrainian literary studies]*, L'viv, 1970, T. 8, P. 13–17.

⁸ Kuz'menko V. I. Pis'mennits'kij epistolyarij v ukrayins'komu literaturnomuprotsesi 20–50-h rokiv XX st. [Writing epistolary in the Ukrainian literary process of the 20–50-ies of XX century], K., 1998, 306 p.

⁹ Lyahova Zh. Za ryadkami listiv Tarasa Shevchenka [According to the lines of the letters of Taras Shevchenko], K.: Dnipro, 1984, 134 p.

¹⁰ Svyatovets V. F. Epistolyarnoe nasledie Lesi Ukrainki [Epistolary heritage of Lesya Ukrainka], K.: Visha shkola, 1981, P. 3.

¹¹ Yefremov S. Shevchenkoznachchi studiyi [Shevchenko studies], K.: Ukraina, 2008, P. 318.

¹² Lyahova Zh. Za ryadkami listiv Tarasa Shevchenka [According to the lines of the letters of Taras Shevchenko], K.: Dnipro, 1984, 134 p.

¹³ Kotsyubins'ka M. «Shevchenkovi listi» [Shevchenko's letters], *Slovo i chas [A word and time]*, 2008, N 7, P. 15–23.

літератури, але й для звичайного читача”¹⁴. Залишилися свідчення про надзвичайну пунктуальність Т. Шевченка у веденні листування. Слова героя повісті „Прогулка с удовольствием и не без морали”: „Я маю благородну звичку відповідати зразу ж на отриманий лист,” – повною мірою стосуються й самого автора. За спогадами сучасників, Т. Г. Шевченко буквально увесь мінявся, очі спалахували вогнем, коли він отримував листа чи відписував комусь.

У листах до різних адресатів, писаних з 1839 року по 1849 рік, Т. Г. Шевченко зрідка порушує актуальні проблеми, пов’язані із суспільно-політичним, культурно-освітнім і літературним життям. В основі його листів – образ людини, якій не байдужа доля рідної країни, рідного слова, родини. Перебуваючи далеко від рідного краю, поет страждав, про що свідчать ностальгічні нотки його кореспонденції. Він з ніжністю і любов’ю згадує у листах Україну, використовуючи епітети: „рідна”, „моя”, „наша”, „своя”.

У листі до брата Микити від 15 листопада 1839 року із Санкт-Петербурга Т. Шевченко пише: „Микито, рідний брате! Та, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московському, а по-нашому, бо

Москалі чужі люди,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу її веселими сльозами, бо мені тут так стало скушно, що я всяку ніч тільки й бачу во сні, що тебе, Керелівку, та рідню, та бур’яни (ті бур’яни, що колись ховався од школи); весело стане, прокинусь, заплачу. Ще раз прошу, напиши мені письмом, та по-своєму, будь ласкав, а не по-московському”¹⁵.

Рідне слово для Т. Шевченка було тим лагідним промінчиком, який зігриває душу, додає наснаги і терпіння, заспокоює у слухний момент. Ця тема була надзвичайно близька поету, не раз він повторює своїм адресатам писати йому „не по-московському”. Такою думкою пройнятий і лист до Г. Квітки-Основ’яненка від 8 грудня 1841 року із Санкт-Петербурга: „І спасибі всім тим, хто пише по-нашому або про наше”¹⁶.

Про це ж ідеться й у листі до О.М. Бодяньського від 6 – 8 травня 1844 року: „Ще ось що, чи я вам розказував, що я хочу рисовать нашу Україну, коли не розказував, то слухайте. Я її нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії прикметні, в другій теперішній людський бит, а в третій історію. Три естампи уже готові — „Печерська Київська криниця”, „Судня в селі рада” і „Дари Богданові і українському народові”. У тім місяці пришло в Москву з білетами на підписку. В год буде виходити 10-ть картин. На види і на людський бит текст буду сам писати або Куліша проситиму, а на історію потурбуйтеся, будьте ласкаві, ви писати три листочки в год. Тільки по-нашому – щоби тямилі безглузді кацапи. Текст думаю випускати раз в

год, а картини тричі. Послав би вам „Кобзаря” свого і „Гайдамаків”, та, сій-богу, і в себе не маю ні одного екз [емпляра]”¹⁷.

Т. Шевченко був щиро радий кожному листу від друзів по перу, від яких відчував дружню підтримку на чужині. Він старався бути морально вищим за середовище, яке його оточувало. Інтуїтивно відчував близькість рідної йому душі, проте відсутність поряд друзів, соратників гнітила його. У листі до Г. Ф. Квітки-Основ’яненка від 19 лютого 1841 року із Санкт-Петербурга поет ділиться своїм душевним переживанням:

„...і на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.

Тільки й рідні, що ви дні... Не цурайтеся ж, любіть мене так, як я вас люблю, не бачивши вас зроду. Вас не бачив, а вашу душу, ваше серце так бачу, як може, ніхто на всім світі. Ваша „Маруся” так мені про вас розказала, що я вас навиліт знаю. Далекі правда, частенько сижу собі один у чужій хаті та й думаю – гора з горою не сходиться, а чоловік з чоловіком спіткнеться. Що то якби благословив милосердн[ий] Бог нам з вами зустрінутись”¹⁸.

Україна жила у його снах, мареннях, мріях. Поет не відчував, не уявляв себе поза нею, якою б страдницею вона не поставала у реальності. Він вірив у її нове народження, щиро молив Бога послати їй щасливу долю. Його не покидала надія повернутися у її лоно при будь-яких статках і за будь-яких обставин. Він важко переживав, захворівши. Переважав песимістичний настрій.

У листі до П. М. Корольова від 18 листопада 1842 року із Санкт-Петербурга Т. Шевченко зазначає: „...як не хочеться кидати землю, хоч вона й погана! а треба буде, хоч воно ще й рано. Молю тільки милосердного Бога, щоб поміг мені весни діждати, щоб хоч умерти на Україні... Хоч би Бог привів подивиться на свої сльози, до купи зібрані. Не забувайте мене, будьте ласкаві, напишіть, коли матимете час, швиденько до мене, бо вже з півроку, як не чую нічого із рідної моєї України, може, вже й ніколи не почую...”¹⁹.

Туга за рідним краєм завжди переслідувала поета. Він з любов’ю і трепетом у душі згадував про нього далеко на чужині. І як би йому не жилося, хто б його не оточував: нові друзі чи неприятели, отчий край був для нього дорожчим над усе. Про це часто він наголошував у листах до рідних та друзів. Він мав Україною, в уяві малював краєвиди, а потім відтворював у віршах чи малюнках. Так він пише про красу українських краєвидів у листі до О.М. Бодяньського від 29 червня 1844 року: „Я рисую тепер Україну – і для історії прошу вашої допомоги, я, здається, тойді вам розказував, як я думаю це зробити. Бачте, ось як. Нарисую види, які єсть на Україні, чи то історією, чи то красою прикметні, вдруге – як теперішній народ живе, втретє – як він колись жив і що виробляв; із теперішнього бити посилаю вам одну кар-

¹⁴ Ajzenshtok I. Ya. «Sud'ba literaturnogo nasledstva T. Shevchenko» [The fate of literary heritage T. Shevchenko], *Literaturnoe nasledstvo [Literary heritage]*, 1935, N 19–21, P. 39.

¹⁵ Shevchenko T.G. Povne zibrannya tvoriv: U 12 t. Listi. Darchi ta vlasnits'ki napisi. Dokumenti, skladeni T. Shevchenkom abo za jogo uchastyu [A complete collection of works: 12 tons of letters. Dedicated and proprietary inscriptions. Documents drawn up by T. Shevchenko or with his participation], Redkol.: M.G. Zhulins'kij (golova) ta in., K.: Nauk, dumka, 2003, T. 6, P. 300.

¹⁶ Ibid., P. 304.

¹⁷ Lyahova Zh. Za ryadkami listiv Tarasa Shevchenka [According to the lines of the letters of Taras Shevchenko], K.: Dnipro, 1984, 134 p.

¹⁸ Shevchenko T.G. Povne zibrannya tvoriv...*op. cit.*, P. 302.

¹⁹ Ibid., P. 312.

тину для шталту, а ще три будуть готові у августі, а в год буде виходить 10-ть з текстом, а текст исторический будете ви компоновать, бо треба, бачте, по-нашому або так, як єсть в літописях. А ви, як що-небудь начитаєте таке, що можна нарисовать, то зараз мені і розкажіть, а я й нарисую. Будкова й Стороженка я теж оцим турбую, а Грабовський буде мені польські штуки видавать, а Куліш буде компоновать текст для народного теперішнього бити, так отаку-то я замісив лемішку, якби тільки добрі люде помогли домісить, а потім і виїсти. Бувайте здорові, пишть швидче"²⁰.

Подібні мотиви звучать і в листі до М. А. Церетелева від 23 вересня 1844 року: „Якби мені Бог поміг докончить те, що я тепер зачав, то тойді склав би руки та й у домовину. Було б з мене: не забула б Україна мене мізерного. Так ось що! зачав-то я зачав, а вже кончу, не знаю як, бо без людей і грошей не втну нічого. Та здається, що ще ніхто нічого не зробив без цього товариства. На те вони люди, на те вони гроші, будьте ласкаві, помагайте мені, ви маєте і силу, і славу, і любите ту країну, що я тепер заходився рисовать. Ось як я її рисує. Спершу види, чи то історією, чи то красою прикметні, вдруге, народний бит так, як він тепер єсть, втретє, історію, все те, що робилося на нашій Україні колись-то”.

У листі до Г. С. Тарнавського від 25 січня 1843 року із Санкт-Петербурга поет зазначає: „А я... чортзна-що, не то роблю що, не то гуляю, сновигаю по оцьому чортовому болотові та згадую нашу Україну. Ох, якби-то мені можна було приїхать до слов'я, весело б було, та не знаю...”²¹.

Відвідавши Україну, Т. Шевченко був вражений: переповнені ріки від сліз і горя, сумні, замучені люди, опечалене сонце, стурбована природа, стьмяніла її краса. Побачене негативно вплинуло на поета, ще довго він не міг отямитися. Навіть через рік враження від поїздки в Україну не стерлися з його пам'яті.

У листі до Я. Г. Кухаренка від 26 листопада 1844 року із Санкт-Петербурга Т. Шевченко пише: „Був я уторік на Україні – був у Межигорського Спаса. І на Хортиці, і скрізь був і все плакав. Сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, щоб вони переказилися.

Заходився оце, вернувшись в Пітер, гравировать і іздавать в картинах остатки нашої України”²².

Ностальгійні нотки звучать і в листі до А. І. Лизогуба від 29 грудня 1849 року з Оренбурга: „На самий Святвечір сижу собі один-однісінький у хатині та журюся, згадуючи свою Україну і тебе, мій друже єдиний. Думаю: от Бог дає і свято своє велике на радість добрим людям, а мені нема з ким слова промовить...”²³.

Образ України нерідко перегукується з образом рідної домівки. Поет прагне повернутися в Україну, додому, при цьому інколи плуває поняття дому матеріального й омріяної батьківщини. Про накладання у свідомості Шевченка двох світів – „свого” й „чужого” – свідчить послання до Марії Маркович від 25 травня 1859 року, в якому доведений до відчаю Шевченко навіть говорить про суїцид, хоча й напівжартома. У цьому лис-

ті поетові візії України тісно пов'язані із втечею від самотності й потребою створити власну родину, але при цьому не відкидає можливості повернення до Петербурга як центру тогочасного культурного життя слов'ян (“Я ще й досі тут, не пускають додому. Друкувати не дають. Не знаю, що й роби ти. Чи не повіситися часом? Ні, не повішуся, а втечу в Україну, оженюсь і вернуся, як умитий, в столицю”²⁴).

Висновки. Отже, у листах Т. Г. Шевченка відчувається щира любов до України, вболівання за її долю, прагнення завжди бути на рідній землі, чути рідну мову, навіть на чужині, далеко від рідного краю. Образ України червоною ниткою проходить крізь усю епістолярну спадщину Великого Кобзаря. При цьому відчутне поєднання об'єктивного і суб'єктивного, пережитого і вимріяного.

Нехай у кожного в серці панує та велика любов до України, до історії свого народу, яку проніс через своє життя Т. Шевченко, бо і сьогодні він звертається до нас словами:

*Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

І тільки тоді „на оновленій землі врага не буде, су-постата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі”. Бо лише „у своїй хаті – своя правда, і сила, і воля”.

Дослідження листів Т.Г. Шевченка (1839 – 1849 рр.) дає змогу, крім того, зрозуміти дух доби, в яку жив видатний митець, особливості та специфіку тогочасної мови. Не про багатьох можна сказати, як про Т. Шевченка, що він зробив у житті свою справу! Щастя у житті було не для нього, – його чекало інше, посмертне щастя – слава!

Shutak L. B., Navchuk H. V. T. Shevchenko's epistolary heritage features. During last decade, Ukrainian literary criticism has been significantly increased with attention to correspondence writing. This is reflected in various sources, in particular epistolary items, private correspondence of classic writers, scientific commentary on these works, etc. Effective literary critics' studies applied for the valuable achievements, such as new epistolary materials and its publication in scientific journals, collections and issues.

The purpose of the study is to analyze the Great Kobzar epistolary heritage, especially the writers view of Ukraine in the period of 1839 – 1849. As a result of the investigation we can conclude, that T. Shevchenko's letters to his relatives and friends image Ukraine as a main concept in all of the epistolary items by the Great Kobzar. It is shown his sincere love for Ukraine there, the persecution of Ukraine's glory, the desire to being on the native land, hearing native language, even far from his own native land. Achievement of the set purpose presupposes the following **tasks**: to argue the expediency and importance of the proposed research; to introduce an unexplored poet's epistolary for achievement of the scientific circulation of Ukrainian literary studies, to describe the poet's attitude towards Ukraine on the material of the artist's epistolary. **Methods of research** are such as artistic analysis, which is used to clarify the construction and topics of the epistolary T. Shevchenko's peculiarities, descriptive analysis is used to describe the main specifics and points in the process of correspon-

²⁰ Ibid., P. 303.

²¹ Ibid., P.313.

²² Ibid., P. 325.

²³ Ibid., P. 346.

²⁴ Gladkij V. Listi pis'mennikiv... *op. cit.*, P. 13–17.

dence writing; comparison analysis is used for analytical comparison, synthetically observing and generalization of the main features of modern epistolary as a separate gender. **Scientific novelty.** For the first time was made an attempt to isolate the view of Ukraine from the results of the pre-studied T. Shevchenko's epistolary, because of the quality of those inadequate methods and representing of the sense of Ukraine in the writer's worldview. In the represented work authors tried combining it with the image of his home and his homeland.

Conclusions. In the letters of T. Shevchenko the reader can find out a sincere love for Ukraine, a struggle for her destiny, a desire to always be on her native land, to hear the native language, even in a foreign country memorize it, even being far from the native land. At the same time, it is sensible, that T. Shevchenko combines in letters objective and subjective, experienced and dreamed matters.

Investigation of letters by T.H. Shevchenko (1839 – 1849) makes the purpose possible, in addition, to understand the spiritual life in which the outstanding artist have lived, to investigate the peculiarity and specificity of the language of that time. It is not about general conclusions that can be said about T. Shevchenko, that he has done his job in life. Happiness in life was not given for him. He was waiting for another, posthumous happiness – for his glory never come days.

Key words: T. Shevchenko's epistolary, letters, literary criticism, linguistic studies, Ukraine concept, nostalgia, native land, native language, family.

Шутак Лариса Богданівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 145 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: категоріальна грамати́ка української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – Associate Professor of the Social sciences and Ukrainian studies Department in Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author 145 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research Interests: categorical Ukrainian grammar, comparative linguistics, Ukrainian medical terminology, lingvo-psychology, Ukrainian studies in higher education.

Навчук Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 130 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: українознавство в системі вищої освіти, проблеми впорядкування української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ВНЗ, категоріальна грамати́ка української мови.

Navchuk Halyna – Candidate of Philology, Associate Professor of the Social sciences and Ukrainian studies Department in Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 130 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistic and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorical Ukrainian grammar.

Received: 18.01.2018

Advance Access Published: March, 2018

© L. Shutak, G. Navchuk, 2018